ҺЕСАБ ДОСТЛАРЫ

Мир ҸӘЛАЛ

(ҺЕКАЈӘ)

(Ихтисарла)

Рәссам П. Сәрдар.

НАРЗАН ванналарынын габағында бөјүк гарағач көлкәсиндә, узун скамјаларда адамлар чәркә илә отуруб динчәлир, нөвбә көзләјирдиләр.

Јенилчә ваннадан чыхан, енли үзү пөртмүш, чијниндә түклү дәсмал олан орта бојлу, чалбаш бир киши санки күчлә өзүнү скамјанын үстүнә, јенилчә бошалмыш јерә салыб, уфулту илә деди:

— Бүркүдән нәфәс алмаг олмур ки... Бураның истиси Бакыны да кечиб...

Габаг скамјада папирос чәкән долу сифәтли, аг золаглы сары пижама кејмиш көк бир киши чалбаш адамын сөзүнә күлүмсәди, габаға әјилиб. јахын бир үнсијјәтлә сорушду:

— Јолдаш, дејәсән Бакыдансыныз.

— Бәли!

— Һәгигәт, Кисловодск бу ил чох истидир.

Чалбаш киши сөзүнүн тәсдигини көрүб, бир аз да учадан деди:

— Бүркүјә бахырсынызмы, јарпаг тәрпәшмир.

— Бакы һејиф дејил! Дәниз кәнарынын әвәзи јохдур. Ахшамлар һәмишә бир меһи вар.

Көк киши јавашча јериндән галхыб, чалбашын скамјасына кечди. О да бир аз чәкилди, тәзә мүсаһибинә јер еләди. Көк киши хәлвәт бир сөз сорушурмуш кими јавашча деди:

— Бағышлајын, Бакыда һарада ишләјирсиниз?

— Тичарәт системиндә чалышырам.

Көк кишинин марағы даһа да артды. Гычыны гычынын үстүнә ашырыб, чалбаша јахын отурду, суалында давам етди:

— Мән өзүм дә тичарәт системиндәјәм. Нечә олуб ки, раст кәлмәмишик?

— Систем бөјүк, иш чох...

— Дејәсән мән сизи көрмүшәм.

— Јәгин ичласларда-задда.

— Ола биләр. Амма... Сиз Азторг, ја Бакторг үзрә?..

Чалбаш онун сөзүнү кәсди:

— Хејр, мән назирликдә олурам.

Көк киши даһа дөзмәди. Папиросу сол әлинә алыб бир аз да јахына чәкилди. сағ әлини тәзә танышына узатды:

— Изн верин таныш олаг. Мәним фамилијам Әфзәловдур, адым да Кәмтәр.

Чалбаш киши әлини узадыб. еһмалча деди:

— Мәликзадә.

Көк адам, Мәликзадә фамилијасыны ешидәндә диксинән кими олду. Ајаға галхды, бир гәдәр һејрәтлә мүсаһибинин үзүнә бахды:

— Мәликзадә, белә назир мүавини Мәликзадә?

— Бәли, о вәзифәдәјәм.

— Ај сәни хошбәхт оласан, јолдаш Мәликзадә! Мән сизин барәниздә чох ешитмишәм, гәзетләрдә охумушам. Өзүмә чох фәхр билирәм ки, инди сизин кими бир мәс'ул јолдашла таныш олдум. Нә көзәл тәсадүф олду. Чох әчәб, чохданмы бурадасыныз?

— Чохдандыр. Үч-дөрд күнә вахтым гуртарыр.

— Јох әши, бу истидә Бакыја наһаг кедирсиниз. бир гәдәр галын, көзин, һавалар да гој бир аз сынсын.

— Иш чохдур.

— Дүз бујурурсунуз, өзү дә мәс'ул вәзифә. Сизләр чох ишләјирсиниз. Әлач нәдир, һәр адама гысмаг олмаз.

Әфзәлов гәләм, кағыз чыхартды. Мәликзадәнин санаторијасыны, палатасыны, мүаличә диагнозуну өјрәниб, тәләсик евә кәлди.

О, санаторијада мүаличә олунмурду. Мәркәзә јахын јердә бир отаг тутмушду. Өзүнә дә арвады Иззәтә дә бир сеанс нарзан ваннасы алмышды ки, «хараб олмуш әсәбләри јумшалыб гајдаја дүшсүн».

Иззәт ешидәндә ки, әри назир мүавини илә, өзү дә тичарәт назиринин мүавини илә таныш олуб, әввәл инанмады.

— Көрәсән ким имиш сәнә раст кәлиб. Нә чохду Бакыда Мәликзадә!

— Лап замминистерин өзү иди. Бәјәм ону мән ичласларын габағында нитг күрсүсүндә аз көрмүшәм? Бәјәм танымырам? Анчаг бу чүр јахын таныш дејилдим.

Иззәт деди:

— Елә јахын идисә нијә наһара гонаг чағырмадын. јахшы кабаблыг этимиз дә одур, дузда-соғанда...

— Фикримә кәлмәди. Јахшы дејирсән. Иззәт. кәрәк чағырајдым. Амма дуранда һеч ағлыма кәлмәди.

— Кәлмәз. Бир гыза. ја арвада туш олсан, једди верстлијәчән өтүрәрдин. Амма белә лазымлы адамын гәдрини билмәзсән. Халглар иши ашан јердән дорд әлли јапышырлар. Чех басаножкасынын бирини гојуб, бирини көтүрүрләр, һанда бир парчадан дон кејирләр. Сән хејир-шәрини билән адам дејилсән! Әввәлдән эфәлсән...

☆

Икинчи күн Әфзәлов ванналар габағына кәлди. Бирдән јадына дүшдү ки, нарзан ваннасы күнашыры верилир. Бу күн Мәликзадәни бурада ахтармаг наһагдыр. Истәди мүсаһибинин јанына—санаторијаја кетсин. Буну да мәсләһәт көрмәди. Әввәла, санаторија лап узаґда. дағын кәлләсиндә иди. Икинчиси дә, мүсаһибинин бу заман орада олачағына инанмырды. Думдуру, сүд кими һава вар. Назир мүавини дә чиби долу адамдыр. Кисловодск шәһәриндә ким билир бу заман «Победа» машынына отуруб, һансы сәфалы дағын, һансы сејрәнкаһ јамачына чәкилиб. Үмид галды сабаһа.

Сабаһ Әфзәлов бир гәдәр дә тез кәлди. Һәмин скамјанын јанында чох отурду, чох дурду. Кәлиб кедән бә'зи танышлары илә саламлашды. Анчаг Мәликзадә көрүнмүрдү. Һанданһана, лап ахшама јахын, Мәликзадә көзүндә ағ көзлүк, әлиндә күмүш јазылы гәһвәји әса, чијниндә түклү дәсмал, әјниндә һәмин пижама кәлиб чыхды.

— Салам!

— Салам!

— А сағ олмуш, һардасан, сәһәрдән бурада јолунузу көзләјирәм.

Мәликзадә тәшвишә дүшдү:

— Нечә, нә вар бәјәм, хејир ола?

— Хејир олмамыш нә вар.

Мәликзадә марагланды:

— Бујур көрүм, јолдаш Әфзәлов!

— Доғрусу, сән мәни хәтаја гојмусан, јолдаш Мәликзадә!

Мәликзадәнин үзүндәки чиддијјәт даһа да артды. саатына бахыб ирәли јериди:

— Бәјәм нә олуб?

— Нә олачаг, өтән күн сизинлә көрүшүмү данышанда евдәкиләр мәним абрымы әтәјимә бүкдүләр ки, нијә филанкәси көтүрүб, нараһа кәтирмәмисән? Бурада бизим ондан әзиз гонағымыз ким олачаг иди!

Мәликзадәни күлмәк тутду:

— Чох разыјам.

— Хејр, мәсәлә онда дејил. Евдәкиләр сизин бурада олмағынызы индијәчән һеч билмирдиләр. Мән өзүм дә билмирдим. Инди нечә олса кәрәк бир кабаба отураг!

Мәликзадә бир дә саатына бахыб деди:

— Мәним чеким беш гырх бешәдир. Сиз нечә, ванна көтүрмүсүнүзмү?

— Хејр, мәним бу күн «ваннам» елә сизи көрмәкдир. Анчаг сизин далынызча кәлмишәм ки, гонаг апарам.

— Мән индичә наһар еләмишәм, гонағыныз чох олсун.

— Еләјәндә нә олар, бујурун, ванна гәбул еләјин, мән дә отуруб Кисловодск ханымларына бир аз тамаша еләрәм. Сонра кедәрик бизә.

— Чох сағ олун, башга бир вахт.

— Јолдаш Мәликзадә, горхурам мәни евә гојмасынлар, чүнки арвад һазырлыг көрүб, өзү дә ки, тапшырыб...

Мәликзадә үзр истәди:

— Билет далынча кедәчәјәм. Өзүнүз билирсиниз ки, нә гәдәр чәтиндир. Сағлыг олсун, ајры бир вахт көрүшәрик. Ханымдан чох үзр истәјирәм. Мәним дилимдән дејәрсиниз...

• • •

...Мәликзадә наһарыны јејиб ахшам истираһәтинә һазырлашырды ки, гапынын зәнки сәсләнди. Кәлән учабој, орта јашлы, гызыл дишли бир гадын иди. О, салам вериб, әрклә әлини ев саһибинә тәрәф узатды. Мәликзадә јахшы танымаса да. јахын јолдаш аиләләриндән олдуғуну күман едиб көрүшдү, гонаға јер көстәрди. «Һарадаса көрмүшәм» дејә хәјалындан кечирдисә дә. јадына сала билмәди.

Иззәт гырмызы сумкасыны стул башындан асыб отурду вә отуран кими сөзә башлады:

— Мәлик гардаш. аллаһ сизи бундан да бөјүк мәртәбәләрә, гуллуглара чатдырсын. Анчаг бөјүк оланда нә олар, адам бир касыб-кусубун да кәрәк һәрдәмбир кефини сорушсун ахы!

Гонағын илк чүмләсини ешидән кими Мәликзадәнин јадына дүшдү: «Билдим, Әфзәловун арвадыдыр. Кисловодск танышлары...».

Мәликзадә өзүнүн һафизә зәифлијини е'тираф едәрәк, тәзәдән гонағын һалыны сорушду:

— Бағышлајын, Иззәт ханым, һафизәм елә олуб ки, бајагдан... Әфзәлов нечәдир, бәс нијә кәтирмәмишсиниз?

— Әфзәлин бир аз кефи јохдур, сизә дуасы вар. Ону дејирдим ахы, уман јердән күсәрләр. Һәмишә евдә сизин сөһбәтиниздир. Кишинин дилиндән дүшмүр, бир Мәликзадә дејир, ики дә үстәлик тә'риф. Дејир бизим назирликдә икичә нәфәр онун кими, чанјандыран, ишбилән олсајды, планымыз ајда јүз нәди, лап јүз әлли фаиз доларды. Нејнәсин, Мәликзадә јолдаш тәкдир: тәк әлдән сәс чыхмаз...

Бу сөһбәтләрдән Мәликзадә башыны ашағы салды, бир аз да гызаран кими олду. Гонаг олдуғуна, гадын олдуғуна, биринчи дәфә бураја кәлдијинә көрә она ағыр чаваб вермәк истәмәди. Јолдашыны чағырды:

— Нәчабәт, сән гонағын јанына кәл. чајы өзүм һазырлајарам.

Иззәт разы олмады:

— Јох. јох. Мәлик гардаш, о нә сөздүр. Сиз мәнә чај һазырлајасыныз. Әлләриниз вар олсун. Чај-зад ичмирәм. Елә-белә сизә салам вермәјә кәлмишәм.

— Хош кәлмисиниз, анчаг наһаг Әфзәлову кәтирмәмисиниз.

Дејәсән бу сөз Иззәтин үрәјиндән иди. О белә бир фүрсәт ахтарырды:

— Доғрусу, Мәлик гардаш, о өзү сизлә көрүшмәк үчүн чох чан атырды, амма ки, утаныр.

— Нәдән утаныр, мән дә онун иш јолдашы.

— Орасы еләдир, амма бир аз башы ашағыдыр, јанына кәлмәјә үзү јохдур.

— О нә сөздүр, Иззәт ханым?

— Бир аз әскији вар.

Мәликзадә күман етди ки, Иззәт әринин аз газанч кәтирмәјинә, јахуд палтарынын көһнәлијинә ишарә едир.

— Нәји әскикдир? Һеч бир әскиклији јохдур.

— Јох, Мәлик гардаш, вар. Бир он күн олар ки, тәфтиш кәлиб, 10—12 мин әскији чыхыб. Белә шеј көрмәмиш адам. јаман үрәјинә салыб.

Мәликзадә инди баша дүшдү ки, Иззәтин мәтләби нәдир.

— Белә сөјлә!

— Чох дејил, 10—12 миндир. Өзү дә тәфтишчи нанәчибин бириди р. дејирәм, а киши, пулдур, евдә һәр шејими сатарам, голумун саатыны, боғазымын мирварисини сатарам, борчуну верәрәм. Даһа үрәјини нијә сыхырсан? Гијамәт олмаз ки... Дејир, јох, дост-ашна јанында адыма ләкә кәлир.

Мәликзадә сорушду:

— Бәс нә тәһәр олуб ки, 12 мин чатмыр?

— Билмирәм нечә һагг-һесаб еләјибләр. Чоткәди, һајана вурсан кедәсидир. Бу бәдбәхтин дә адамы-зады јохдур. Тәфтишчиләр көрүр фағырын бирид ир, дејирләр, бас белинә...

— Иззәт ханым, тәфтишчи истәр ки, мағазанын һесабы һәмишә јахшы чыхсын, иши дүз кетсин...

— Дүзлүк барәсиндә Әфзәлин тајы-бәрабәри јохдур, Мәлик гардаш.

Мәликзадә Иззәтлә сөз күләшдирмәк истәмәди:

— Тәки дүз олсун.

— Дүзлүјү лап белә күн кими ашкардыр.

— Ортада дүзлүк оландан сонра һеч нәјин горхусу јохдур, Иззәт ханым!

Иззәт ханым Мәликзадәнин сөзүндән чүр'әтә кәлиб, стулуну бир аз да ирәли чәкди, ајаға галхыб баш дәсмалыны өртдү, әтәкләрини овчуна јығыб, тәзәдән отурду:

— Ај сағ олун, Мәлик гардаш! Бирчә онуча бу тәфтишчиләрә дејән олса иш сојујар кедәр. Даһа бу гәдәр көтүр-гој еләмәзләр. Олуб инди, јаш малды, гурујур, сичан апарыр, машында кәләндә әскији олур... Һамысыны јығыб јүгуранда кәлир олур филан гәдәр.

Мәликзадә динмәди. Иззәт хаһишини бир дә тәкрар еләди:

— Бирчә зәнк олса, иш сојујар, кедәр.

— Зәнк вуран нә демәлидир?

— Нә дејәчәк, дејәр, чаным, кассанын нә гәдәр әскији вар, алын кишидән, әл чәкин дә! Вәссалам! Нә шиш јансын, нә дә кабаб!

Мәликзадәни күлмәк тутду. Өзүнү тохтатды.

— Иззәт ханым,—деди.—јахшысы будур, гојун, Әфзәлов өзү мәшғул олсун, өзү дә чаваб версин.

Иззәт сәсини учалтды:

— Бәдбәхтлик елә орададыр ки, өзүнүн дили-ағзы јохдур да. Малын мағмунун бирид ир. Дилли-ағызлы адам 10—12 мин үчүн адына акт бағланмаға, суда дүшмәјә гојарды?

— Иззәт ханым. он ики мин манат халг пулуну сиз чох мә'насыз бир шејми сајырсыныз?

— Мә'насыз нијә, пулуну алсын да. Лап мин манат да артыг алсын!

— Бәс сиз дејән дүзлүк һарада галды?

— Јахшы, Мәлик гардаш, дејәк ки, он мин үчүн кишини гатдылар дустаға. Бунун һөкумәтә нә хејри?

— Һөкумәтә хејри олмаса да, Әфзәлова вә онун кимиләрә хејри чох олар.

Иззәт ханым һејрәтиндән әлини ағзына апарды.

— Мәлик гардаш, дамда јатмагдан она нә хејир?

— Ичтимаи тәрбијә алар!

— Тәрбијә?

— Бәли, тәрбијә олунар!

— Ај сағ олмуш, гырх беш јашында кишијә нә тәрбијә?

— Тәрбијә јаша бахмаз, баша бахар! Елә алтмыш јашлылар вар ки, тәрбијә олунмалыдырлар. Бахыб көрәрсән ки, онлара тәрбијә, ја дәрс верәнин һеч отуз јашы да јохдур.

Иззәт дик-дик мүсаһибинин үзүнә бахды:

— Даһа сизә һеч сөзүм јохдур!

Бир саатдан сонра Әфзәлов арвадындан сорушду:

— Нә деди, бир көмәји дәјәчәк, ја јох?

— Сәнә дејәндә ки, адам танымырсан, сәнә дејәндә ки, елә достлардан көзүм су ичмир...

— Мәликзадә нә деди?

— Нә дејәчәк, һеч нә!

— Бәс сән мәсәләни ачанда һеч һејфсиләнмәди?

— Әлинә дәсмал алыб, сәнин һалына ағлады.

— Нә данышырсан а гыз?

— Сәнин о бош башын үчүн!

— Зарафата гојма, мәтләби данышыл!

— Мәтләби будур ки, азы беш, ја үч ил ишин вар!

— Пулу верәндән сорамы?

— Бәли, пулу верәндән сонра беш ил кәрәк һәбсханада тәрбијә аласан.

— Мән јекәликдә кишијә ушаг кими тәрбијә?

— Сәнә ушаг јох, јекә тәрбијәси верәчәкләр.